

Zakleté kameny

Autor: Tomáš a Liběna Dopitovi

Vhodné pro věk/třídu	devátý ročník
Potřebný čas	2 x 45 minut
Potřebný prostor	Třída/laboratoř/ venku
Cíle lekce	Žáci si uvědomí změnu v krajině, odhalí vznik zkamenělin.
pomůcky	Kameny s otisky prvohorních rostlin/se zkamenělinami, pytlík na kameny, velké papíry/flipy, fix, kahan, chemický stojan, chemická síťka, zápalky, sádra nebo keramická hlína, kelímek, voda, list rostliny, text z přílohy, čisté papíry na mentální mapy, pracovní list do skupiny

Motivace a přemýšlení o tématu

čas: 10 minut

Cíl aktivity: <ul style="list-style-type: none">
zaměřit pozornost žáků na otisky rostlin v jílových břidlicích
Popis aktivity: <ol style="list-style-type: none">
třídu rozdělte na čtyřčlenné skupiny, ve skupině zvolíme dva zapisovatele – otázek a příběhů
přečtete jim motivační příběh o historii krajiny viz níže
předložte stopy o tajemné historii – každá skupina si vybere „tajemný kámen“ z pytlíku
vyzvěte skupiny, aby vytvořily příběh kamenů – přitom jeden zapisovatel bude psát otázky, které budou žáci přirozeně klást a druhý zapisuje příběh
Poznámky: <ul style="list-style-type: none">
tužky a papíry
připravte si kousky jílovců s otisky prvohorních rostlin z hald hlušiny u uhelných dolů, pytlík na kameny
Motivační příběh: <p>Nacházíme se v kouzelné krajině. V minulosti tady proběhlo mnoho zvláštních a tajemných procesů. Dnes už nezjistíme úplně přesně, co se tady stalo. Zůstalo nám „jen“ mnoho stop, indicií a je na nás, abychom je správně přečetli a vysvětlili.</p>

Kladení otázek

čas: 5 minut

Cíl aktivity: <ul style="list-style-type: none">
generovat otázky směřující k původu kamene a vzniku otisků.
Popis aktivity: <ol style="list-style-type: none">
z předchozí aktivity vyberou žáci 2-3, podle nich, nejdůležitější otázky (ty, které nejvíce charakterizují jejich příběh)
sdílení

[Zadejte text.]

STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Výběr výzkumné otázky

čas: 5 minut

Cíl aktivity: <ul style="list-style-type: none">
vybrat otázku směřující k původu a vzniku kamene
tvorba kritérií vědecké otázky
Popis aktivity: <ol style="list-style-type: none">
Učitel se zeptá: „Mohli bychom odpovědi na některé otázky získat bádáním v našich podmínkách? VYBEREME
pokud nepůjdou vybrat, pak se ptáme – Co by se muselo v otázce změnit?
Poznámky: <ul style="list-style-type: none">
vybrané otázky zapíšeme na velký papír, fix

Formulace hypotézy

čas: 10 minut

Cíl aktivity: <ul style="list-style-type: none">
správná formulace hypotézy
kritéria hypotézy
Popis aktivity: <ol style="list-style-type: none">
vyprávění příběhů vytvořených v motivační aktivitě
otázka: „Je ve vašem příběhu ukrytá odpověď (názor) na některou z vybraných otázek?“
sdílení a diskuse, zda jsou vytvořené příběhy ověřitelné.
pokud nejsou, následuje diskuse o případných změnách směrem k ověřitelnosti.
Poznámky: <ul style="list-style-type: none">
Tvorba kritérií hypotézy – hypotéza musí být oznamovací věta, musí být jednoznačná, ověřitelná, zobecnitelná, měřitelná a dostatečně specifická.

Plánování, příprava a provedení pokusu či měření

čas: 40 minut

Cíl aktivity: <ul style="list-style-type: none">
naplánování pokusu
Popis aktivity: <ol style="list-style-type: none">
pokus k otázce: „Je to hořlavý materiál?“ – pokusíme se vzorek zapálit pomocí lihového kahanu (kahan, chemický stojan, chemická síťka, zápalky)
pokus k otázce: „Je v kameni otisk nebo rostlina?“ nebo „jak vzniká otisk?“ vytvoříme otisk rostliny ze sádry nebo keramické hlíny, později je možné vytvořit sadu pozitiv-negativ, simulujeme vznik zkamenělin (sádra nebo keramická hlína, kelímek, voda, list rostliny)
pokus k otázce: „V jaké době vznikla zkamenělina? Jak je kámen starý?“ poskytneme žákům studijní materiál (viz. příloha), pracují s textem, barevně zakroužkují klíčová slova, sestaví mentální mapu

[Zadejte text.]

STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Formulace závěrů a návrat k hypotéze

čas: 5 minut

Cíl aktivity:

- žáci na základě výsledků pokusů potvrdí či vyvrátí svou hypotézu.

Popis aktivity:

1. Žáci si znovu přečtou své hypotézy a zhodnotí, zda se pokusem potvrdily, či vyvrátily.

Prezentace

čas: 10 minut

Cíl aktivity:

- žáci si navzájem sdělí získané poznatky.

Popis aktivity:

1. Skupiny postupně poví ostatním, co zjistili a co je zaujalo. Učitel se ptá na souvislosti, doplňuje.

Kladení nových otázek

čas: 5 minut

Cíl aktivity:

- žáci kladou další otázky a jsou motivováni na ně zjišťovat odpovědi.

Popis aktivity:

1. Učitel se zeptá: jaké otázky ještě žáky napadají? Otázky zapisujte na flip, který můžete nechat viset ve třídě. Vyzvěte žáky, ať odpovědi zjistí. Každá skupina si vybere minimálně 1 otázku, na kterou do příště zjistí odpověď.

[Zadejte text.]

STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Zakleté kameny - PRACOVNÍ LIST

Příběh kamene

.....

.....

.....

.....

Otázky, které nás napadají

.....

.....

.....

.....

Výzkumná otázka:

.....

Hypotéza:

.....

Plán pokusu a zaznamenání pokusu:

[Zadejte text.]

STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Naše hypotéza byla _____ **potvrzena × vyvrácena**

Co zajímavého jsme se dozvěděli při prezentaci ostatních:

.....

.....

.....

.....

Další otázky:

.....

.....

.....

.....

.....

[Zadejte text.]

STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Příloha:

Vznik ostravsko-karvinského uhlí

Počátek před přibližně 320 miliony let.

Před přibližně 320 miliony let, v období zvaném svrchní karbon, se na území dnešní hornoslezské pánve rozkládaly **přímořské bažinaté laguny**, v nichž rostly obří přesličky, plavuně a kapradiny. Nejvyšší z těchto rostlin dosahovaly výšky okolo 40 metrů. Období rozvoje rostlinstva střídaly přívaly bahna. Ve větších hloubkách se pak z rostlinných těl stávalo uhlí, zatímco bahno se měnilo na pískovce, slepence a jílovce. Za 40 miliónů let se tak v hornoslezské pánvi postupně vytvořilo přes **400 uhelných slojí**, prokládaných jinými horninami. Z těchto slojí je však těžitelných jen něco přes 80. Celé souvrství tehdy dosáhlo mocnosti přes 3 kilometry.

Starší jsou vrstvy ostravské, které obsahují kvalitnější uhlí, avšak mají menší mocnost slojí - maximálně něco přes jeden metr. O něco mladší karvinské souvrství má sloje s mocností 2 až 8 metrů.

Koncem **prvohor** mohutné tektonické pochody původně vodorovné vrstvy zvrásnily v pohoří, které pak během **druhohor** a **třetihor** zčásti odnesla eroze. Na konci třetihor před přibližně 20 miliony let při takzvaném karpatském vrásnění se na jejich zbytky nasunuly od jihu další vrstvy. Původní karbonské horniny tak v okolí Ostravy tvoří kopce, kde kdysi vycházely uhelné sloje až k povrchu. Dnes už je to možné pozorovat jen na Landeku. Povrchové výchozy karbonských vrstev také umožnily jejich nalezení a zahájení těžby v 18. století. Naproti tomu jižněji jsou karbonské vrstvy zatlačené pod Beskydy do velkých hloubek.

<http://www.okd.cz/cs/tezime-uhli/jak-uhli-vzniklo/vznik-ostravsko-karvinskeho-uhli>